

Valokuvataiteilija valokuvadokumentissa

Valokuvadokumentti valokuvataiteilija Arja Teikolasta

Mervi Korhonen

Kuvataiteen opinnäytetyö
Kuvataiteilija (AMK)

TORNIO 2013

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Kulttuuriala

Koulutusohjelma:	Kuvataiteen koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä:	Mervi Korhonen
Opinnäytetyön nimi:	Valokuvataiteilija valokuvadokumentissa Valokuvadokumentti valokuvataiteilija Arja Teikolasta
Sivuja (joista liitesivuja):	32 (1)
Päiväys:	3.3.2013
Opinnäytetyön ohjaaja:	Eija Rajalin
<p>Opinnäytetyöni aihe on valokuvadokumentin rakentaminen henkilöstä. Opinnäytetyössäni kuvasin ammattilaisvalokuvaaja ja valokuvataiteilija Arja Teikolan elämää ja uraa valokuvaajana. Tarkoitukseni oli luoda kattava valokuvadokumentti valokuvataiteilijasta valokuvien ja kertoa hänen urastaan ilman sanoja.</p> <p>Teoriaosuudessa käsittelen valokuvaa dokumentin välineenä. Tutkin myös kuvaa ja valokuvaa teoksena. Haastattelun pohjalta sekä alan kirjallisuudesta sain käsityksen siitä, millaista on dokumentaarinen ilmaisu valokuva keinoilla.</p> <p>Dokumentin aineiston sain koottua haastattelemalla Arja Teikolaa hänen elämästään ja urastaan sekä kuvaamalla valokuvia hänen kotonaan. Itse dokumentti on audiovisuaalinen valokuvadokumentti.</p> <p>Henkilökuvan rakentaminen valokuvien keinoin oli mielenkiintoinen prosessi ja sain paljon uusia näkökulmia dokumentin rakentamiseen. Kiinnostukseni valokuvaamiseen ja valokuvataiteeseen kasvoi ja tarkoitukseni on hyödyntää oppimaani, kuvaamaani materiaalia ja haastatteluja tulevaisuuden projektissani, jossa luon yhdessä Arja Teikolan kanssa hänestä ja hänen valokuvistaan elämäkertakirjan.</p>	
Asiasanat: Dokumenttivalokuvaus, henkilökuva, dokumentti	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Business and Culture

Degree programme:	Degree programme of Visual Arts
Author(s):	Mervi Korhonen
Thesis title:	Photograph Artist in Photograph Documentary
Pages (of which appendixes):	32 (1)
Date:	3.3.2013
Thesis instructor(s):	Eija Rajalin
<p>The objective of my thesis research work is to build a profile documentary. For completing my work, I photographed a professional photographer and photographer artist Arja Teikola's life and her career as a photographer. The objective was to create a comprehensive photography documentary of the photographer artist and describe her career through photographs, without words.</p> <p>In the theory part of the work, I deal with a photograph as an instrument of documentary expression. I also did some research in order to find out what makes photographs to become pieces of art work instead of being just simple documents. I used interviews and literature to find answers to the question of how photographs can be used as a form of expression in a documentary.</p> <p>The material for the documentary was gathered by interviewing Arja Teikola concerning her life and career, as well as by describing the photographs taken of her at home. The documentary created is an audiovisual documentary photography.</p> <p>Making the profile documentary with exclusively relying on photographs was an interesting process. In addition, I gained a lot of new perspectives on the making of the documentary. My interest in photography and photograph art increased during the process. I will to use the new knowledge I learned during the process, in addition to the photographs that were shot and the interview conducted in the future. I am supposed to do with Arja Teikola a biography book which includes pictures and text about her.</p>	
Keywords: documentary photography, profile, documentary	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
SISÄLLYS	5
1 JOHDANTO	6
2 VALOKUVATAITEILIJÄ ARJA TEIKOLA	8
3 DOKUMENTIN MUOTO	12
3.1 Valokuva	12
3.2 Valokuvadokumentti	13
3.3 Dokumentti, dokumenttivalokuva ja niiden määritteet	14
3.4 Dokumentin muoto ja tyyli	15
3.5 Dokumentti multimediana	16
4 VALOKUVADOKUMENTIN RAKENTAMINEN	18
4.1 Aiheen valinta	19
4.2 Aiheen valinta omaan teokseen	20
4.3 Ennakkotiedot	21
4.4 Ennakkotutkimukset	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
4.5 Käsikirjoittaminen	22
4.6 Haastattelu	23
4.7 Valokuvadokumentin luominen	24
4.8 Kuvien valinta valokuvadokumenttiin	25
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	30
LÄHTEET	32
LIITTEET	33
Liite 2. 3(9) Tiivistetty haastattelu; Arja Teikola	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
Liite 2. 8(9) Tiivistetty haastattelu; Arja Teikola	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on valokuvadokumentin tekeminen valokuvataiteilijasta. Ajatuksena tehdä opinnäytetyökseni valokuvadokumentti valokuvataiteilijasta tuli silloin, kun tein flash-nettidokumentin valokuvataiteilija Arja Teikolasta. Tarkoitus oli käydä läpi eri vaiheet, jotka sisältyvät valokuvadokumentin tekemiseen, sekä tehdä kiinnostava valokuvadokumentti henkilöstä käyttämättä juurikaan tekstiä, luomalla teos kuvista. Alkuperäinen nettidokumenttini sisältää kuvien lisäksi myös paljon kertovaa tekstiä Teikolasta sekä hänen elämästään. Tässä opinnäytetyöni valokuvadokumentissa olen jättänyt kertovan tekstin kokonaan pois ja lisännyt siihen kertovia kuvia, joten valokuvadokumentti on koottu kuvista, muutamaa sitaattia lukuun ottamatta.

Perustana opinnäytetyölleni toimii aikaisemmin tekemäni nettidokumentti Arja Teikolasta.

Tutkimuksessani käyn läpi valokuvadokumentin määrittelyt, sen muodot ja tyylit. Tutkimuskysymykseni on, kuinka luodaan valokuvadokumentti valokuvataiteilijasta. Sivuan tutkimuksessani myös itse valokuvan sekä dokumentin määritelmiä, koska nämä ovat oleellisia asioita tutkiessa itse valokuvadokumenttia. Tutkimuksessa paneudun syvemmin itse valokuvadokumentin tekemiseen: aiheen valintaan, ennakkotutkimuksen tekemiseen, haastatteluun, käsikirjoittamiseen, dokumentin kokoamiseen ja kuvien valintaan teokseen.

Arja Teikola on läheinen ja merkittävä ihminen minulle ja hän on tehnyt pitkän uran valokuvaajana. Opinnäytetyöni on kunnianosoitus hänelle ja hänen pitkälle ja kunnioitettavalle uralleen.

Opinnäytetyöni tekemisessä vaikeutena pidin sitä, etten halunnut tuoda työhöni valmiita kuvia, vaan halusin ottaa kuvat itse. Käytän paljon valokuvia valokuvista. On myös haastavaa kertoa valokuvataiteilijan tarina ja elämä valokuvien keinoin käyttämättä kertovaa tekstiä. Valokuvataiteilijan saaminen kameran toiselle puolelle, on sinällään jo saavutus. Valokuvaaja itse on ottanut lukemattomia kuvia elämänsä ja uransa aikana, mutta hänestä itsestään ei ole dokumenttia valokuvien muodossa montakaan, joten elämän dokumentoiminen valokuvien keinoin täytyi aloittaa lähes alusta. Ajatuksena oli

tehdä haastattelut ja ottaa kuvat sillä tavalla ja ajatuksella, että niitä voisi tulevaisuudessa käyttää muullakin tavoin hyväksi, eikä pelkästään tämän opinnäytetyön sisältönä. Alustavasti olen puhunut Teikolan kanssa myös kirjoittavani yhdessä hänen kanssaan hänestä ja hänen elämästään kirjan, joka sisältää suurimmaksi osaksi kuvamateriaalia, eritoten hänen itsensäkin ottamia kuvia, mutta myös kertovaa tekstiä elämänkerran tavoin.

Tunsin, että minulla on etuoikeus, kun pääsen haastattelemaan henkilökohtaisesti opinnäytetyöni päähenkilöä. Teikola on ollut koko projektin ajan erittäin yhteistyökykyinen, oma-aloitteinen ja kertonut elämästään todella avoimesti.

2 VALOKUVATAITEILIJÄ ARJA TEIKOLA

Valokuvataiteilija Arja Teikola on vuonna 2012 valmistunut audiovisuaalinen valokuvadokumentti. Olen käsikirjoittanut, kuvannut sekä koonnut kyseisen valokuvadokumentin. Valokuvadokumentti kertoo valokuvataiteilija Arja Teikolasta (syntynyt 2.3.1941 Oulaisissa), hänen elämästään, urasta ja saavutuksistaan.

Kuva 1. Arja Teikola (Valokuvataiteilija Arja Teikola 2012)

Teikola on sotkamolainen valokuvaaja ja valokuvataiteilija. Hänellä on pian 50 vuotta valokuvaajan uraa takanaan. Hän asuu kihlattunsa Jouko Partasen kanssa Sotkamossa, vanhassa hirsitalossa Tapiolan pirtissä, jossa hänen valokuvausstudionsa tällä hetkellä sijaitsee. Hänellä on kolme tytärtä: Niina, Miisa ja Natalia sekä neljä lastenlasta (tieto päivitetty viimeksi 2.2.2013). Hänelle on vuonna 2010 myönnetty Opetus- ja kulttuuriministeriön valokuvataiteen taiteilijaeläke.

Valokuvaus on tullut Teikolan elämään 60-luvun lopulla, jolloin hän lähti Salme Simanaisen yksityisoppiin Helsinkiin. Opintojensa päättyessä hän perusti Sotkamoon valokuvausliikkeen Valokuvaamo Arja Piirainen. 70-luvun alussa hän muutti Sotkamosta Helsinkiin ja työskenteli vuoden FotoJatassa sekä freelancer -valokuvaajana eri lehdille, kustantamoille ja yksityishenkilöille. Hänellä oli yhteinen studio Jukka Jäniksen ja Aulis Nyqvistin kanssa. 70-luvun loppupuolella Teikola pääsi Tiedonantaja -lehden kuvaajaksi. Myöhemmin hän toimi 80-luvulla Neuvostoliiton Tiede- ja kulttuurikeskuksen (nykyään Venäjän Tiede- ja kulttuurikeskus) kuvaajana Espoossa. (Teikola 2011.)

Vuonna 1982 Salme Simanaisen jäädessä eläkkeelle, Teikola osti tältä liikkeen jatkaakseen sitä yhdessä Eeva Kruskopfin kanssa. Niin eteni suuri elämäntyö, jossa sadat ja tuhannet ihmisten muotokuvat, perhekuvat ja mainoskuvat syntyivät. Otavan, Kirjayhtymän ja Tammen valokuvaajana Teikola kuvasi kirjailijoita. Hän sai myös kurssien myötä valokuvausmatkoja ulkomaille. Teikola kertoo myös toimineensa monissa luottamustehtävissä, kuten Suomen valokuvaajainliitossa varapuheenjohtajana. Työ KOM-teatterin valokuvaajana oli hänelle erityisen tärkeää. Siellä syntyi myös hänen näytellynsä teatterilaisten työstä. (Teikola 2011.)

Vuonna 1990 Arja palasi Sotkamoon ja tapasi ensi kertaa Jouko Partasen. Valokuvaamo Arja Teikola muutti Sotkamoon Tapiolaan maalaistalon pirttiin. (Teikola 2011.) Arja Teikola on tehnyt Sotkamon kunnassa todella suuren työn kulttuurin parissa. Hän perusti muun muassa Taidetalo Jouko Partasen kanssa.

Valokuvadokumenttini Teikolasta pyrkii kuvaamaan Teikolan uraa mahdollisimman syvällisesti ja henkilökohtaisesti. Dokumentissa pyrin luomaan kuvien tyylien ja värien avulla katsojalle saman harmonisen tunnelman, mitä Teikolaa Tapiolan pirtissä haastattellessa itse koin. Alussa on kuva Teikolasta itsestään. Dokumentti jatkuu kuvissa, joissa Teikola esittelee ottamiaan kuvia uransa alkuaikoina. Dokumentti on tarkoituksella luotu niin, että katse menneisyyteen luodaan kuvaamalla Teikolan itsensä ottamia kuvia. Kuvat on otettu kuvista nykypäivänä, eikä niin että joitakin kuvia olisi skannattu valmiina käyttöön. Aivan kuten Teikola itse kertoisi elämästään, mutta kuvien kautta, ilman sanoja. Näin kuviin on saatu tämän päivän leima, mutta kuitenkin ne kuvaavat menneisyyttä vuosikymmenten takaa.

Kuva 2. Arja Teikola esittelee kuvia lapsuudestaan (Valokuvataiteilija Arja Teikola 2012)

Valokuvadokumentin loppupuolella on kuvia Teikolan studiosta sekä kodista, jossa studio tänä päivänä sijaitsee. Näissä kuvissa näkyy hyvin Teikolan elämäntyön laajuus ja kirjavuus. Kuten osassa kuvissa näkyy, hänen elämänsä ei ole keskittynyt pelkästään valokuvaukseen, vaan hän on tuonut itseään ilmi myös kuvataiteen saralla.

Kuva 3. Yleisnäkymää Tapiolan pirtistä (Valokuvataiteilija Arja Teikola 2012)

Kuva 4. Dia-arkistoa Teikolan esittelemänä (Valokuvataiteilija Arja Teikola 2012)

3 DOKUMENTIN MUOTO

3.1 Valokuva

Kuva on viestimistä vanhin; kalliopiiirros luolan seinässä on ensimmäisiä kommunikoinnin välineitä jo paljon ennen kuin kieltä oli varsinaisesti olemassa. Tänäpä kuvallinen viestintä, eritoten valokuvat, on ympärillämme kaikkialla. Kuvallinen tiedottaminen on niin runsasta, että suurin osa kuvista hukkuu niiden paljouteen. (Saves 1986). Vain niin sanotut ”hyvät” valokuvat jäävät mieleen. Se, mikä kenenkin mielestä on hyvä ja pysäyttävä valokuva, on jokaisen katsojan itsensä päätettävissä. Kuva ei välttämättä ole miellyttävä, vaan hyvä kuva voi aiheuttaa inhoa. Hyvä kuva on sellainen, joka jää ihmisten mieleen.

Tietosanakirjat ovat määritelleet valokuvan objektiivin kautta valoherkälle kuvakselle muodostuneeksi kuvaksi, jossa yleensä on perspektiivi. Erikseen on määritelty pimiössä ilman kameraa tuotettu fotogrammi sekä valokuvauksen esihistoriasta periytyvä neulanreikäkuva. Digitaalinen kuva ja laserilla ilman kameraa tuotettava kolmiulotteisuuden vaikutelman antava hologrammi eivät täysin sovellu perinteisen valokuvan määrittelymään, johon ei myöskään sovi videokuva. Menetelmät voivat vaihtua, mutta yhä säilyy oletus suorasta suhteesta todellisuuteen. (Saraste 2010, 151.)

Suurin osa kuvista otetaan dokumentointitarkoituksessa. Näitä ovat muun muassa tallenteet talouden, tieteen ja opetuksen käyttöön tai muistoiksi ja viesteiksi sekä lehtikuviiksi otetut kuvat. Valokuva on läsnä syntymässä, kuolemassa, poliisien arkistoissa, aamun lehdissä, ajokortissa ja mainoksissa. Valokuva on yksi nykypäivän arkisimmista asioista. Lähes jokaisella on kamera vähintäänkin puhelimesta tai tietokoneessa. Kuten Janne Seppänen on osuvasti todennut: harva arjen esine läpäisee niin monia sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja kuin valokuva. Lähes jokaisen perheen hyllystä löytyy valokuva-albumi tai perheen valokuvia jossain muussa muodossa tallennettuina. Valokuvalla itsellään ei ole identiteettiä, eikä kotimaata, vaan se on kansainvälinen ja jokaisen katsojan itsensä tulkittavissa. (Seppänen 2001.)

Kuten Eija Mäki vuoti kertoo omassa viestinnäalan opinnäytetyössään, valokuvan esittämisen konteksti määrittää tapoja, miten kuvaa tulkitaan, eli miten kuvaa käytetään ja missä kuvan julkaisee tai laittaa julkisesti esille. Hän tarkoittaa tällä sitä, että nykyvalokuvadokumentaristi työskentelee yli generajojen ja näin ollen sama kuva voi olla käytössä eri viitekehyksissä. Sama kuva voi siis olla valokuvataiteena galleriassa ja valokuvajournalismia lehteen painettuna. (Mäki vuoti 2010.)

3.2 Valokuvadokumentti

Valokuvadokumentin sisältöä kannattaa lähteä avaamaan määritteellä dokumenttivalokuva. Janne Seppänen kirjoittaa teoksessaan *Valokuvaa ei ole* (2001) dokumenttivalokuvista seuraavasti: ”*Arkisissa keskusteluissa dokumentaarisuuden käsite on muuttunut niin läpinäkyväksi, että harvemmin kukaan viitsii pysähtyä miettimään sen merkitystä. Termi onkin ilmeisen ongelmallinen. Mikäli valokuvalla on indeksinen suhde optiikan edessä olevaan esineeseen, kuva on jonkinlainen dokumentti (lat: documentum: todiste) jostakin. Tässä mielessä kaikki valokuvat ovat dokumentteja ja ilmaisu dokumentaarinen valokuva tautologinen.*” (Seppänen 2001, 171.)

Itse miellän valokuvadokumentin olevan tarina, joka on kerrottu kuvin. Valokuvadokumentti ei ole vain teos, jossa on laitettu kuvia peräkkäin, vaan kuvat on järjestettävä kerronnalliseen muotoon. Hyvä esimerkki kirjanmuotoon painetusta valokuvadokumentista on Jorma Purasen *Alfa & Omega* (Puranen 1989) kirja, jonka kuvat on kuvattu vuosina 1988–1989 Ruotsin, Norjan ja Suomen saamelaiskylissä.

Toinen mainitsemisen arvoinen valokuvadokumentti on Jyrki Kallion audiovisuaalinen valokuvadokumenttiteos *Hämeenkatu* (Kallio 2012). Tämä on valokuvadokumentti Tampereen Hämeenkadusta, sen ihmisistä, rakennuksista, elämästä. Tähän valokuvadokumenttiin on Kallio lisännyt myös äänimaailman tehostamaan kuvien vaikutusta ja kerrontaa, joten tätä valokuvadokumenttia voisi kutsua myös multimediksi. Multimedia on tekstin, grafiikan, animaation, valokuvan, videon, äänitehosteiden, musiikin ja puheen yhdistämistä samaan välineeseen (Aaltonen 2003, 190). Yleensä puhutaan multimedista, kun mukana on vähintään kaksi edellä mainituista elementeistä.

Kirjahyllynä sisältää lukuisia Mustan taiteen kirjoja, joista jokainen on kirjan muotoon painettu valokuvadokumentti. Huvittavinta on, että etsin kirjaston läpi valokuvadokumenttikirjoja todetakseni vain, että minun oma kirjastoni kotona sisältää kattavamman

valikoiman valokuvadokumentteja kuin Kainuun kirjastot yhteensä. Piti lähteä kauas nähdäkseen lähelle. Näistä kirjoista haluan tuoda esille kaksi tutustumisen arvoista kirjaa, jotka ovat Petri Artturi Asikaisen *100 Years In Tokyo* (Asikainen 2012) sekä Raakel Kuukan *Kirjeitä tyttärelle* (Kuukka 2011). Näissä molemmissa kirjoissa on yksi yhteinen vallitseva piirre; molemmat ovat upeasti valokuvilla kertovia henkilödokumentteja. Asikaisen teos sisältää 202 muotokuvaa, mies ja nainen jokaista ikävuotta kohden. Yhteistä jokaiselle henkilöhahmolle on se, että heistä jokainen asuu vakituisesti Tokiossa (Asikainen 2012, 7). Kuukan valokuvakirja taas kertoo äidistä ja tyttärestä, läheisyydestä ja sukupolvien ketjusta ja siitä, miten koti on piha ja maailma (Kuukka 2011, 11). Muun muassa nämä kirjat ovat olleet innostuksenani valokuvadokumenttini tekemisessä ja näistä kirjoista olen saanut vinkkejä omaa dokumenttia kuvatessa ja sen kokoamisessa.

3.3 Dokumentti, dokumenttivalokuva ja niiden määrittelyt

Dokumentti on perinteisenä yleiskielen terminä synonyymi käsitteille asiakirja, todistuskappale (Weilin+Göös 1992, 346). Dokumentti on asiakirja, todistuskappale, joka on tallennettu jollakin tallennusvälineellä ja sitä voidaan tarkastella yhä uudelleen ja sitä voidaan käsitellä yhtenä kokonaisuutena.

Dokumentti-käsitteen isä oli John Grierson. Hän otti ensimmäisenä sanan käyttöön vuonna 1926 kirjoittaessaan, että Robert Flahartyn *Moana*-elokuvalla oli dokumentaarista arvoa. Grierson määritteli dokumentin todellisuuden luovaksi käsittelyksi (Newhall 1972.). Newhall kertoo myös, että Griersonin johtama dokumenttielokuvakoulukunta vaikutti myös mitä ilmeisimmin *dokumenttivalokuvaus*-termin käyttöön ottamiseen (Newhall 1972).

Peter von Bagh kiteyttää dokumentin näin; ”*Dokumentaarina voidaan nähdä jokainen elokuva joka rationaalisin tai emotionaalisin keinoin, todellisista ilmiöistä otetuin kuvin tai vilpittömän tai oikeutetun rekonstruktion kautta pyrkii lisäämään tietoisesti inhimillistä tietämystä sekä paljastamaan ongelmia ja vaikuttamaan niiden ratkaisuihin taloudelliselta, sosiaaliselta tai kulttuuriselta kannalta.*” (von Bagh, 2007, 9.)

Peter von Bagh tiivistää samaisessa kirjassaan myös, että dokumenttinen tarina on ehdoton kertomus, joka leikkaa toiveunet ja harhat minimiin ja on pelkistetyksi eräänlainen totuus, armoton totuus (von Bagh, 2007, 10).

Minulle sanasta *dokumentti* tulee ensimmäisenä mieleen teos (video, elokuva, valokuva), joka on otettu/tehty jostain todellisesta. Siinä kuvattu tapahtuma on oikeasti tapahtunut ja eletty, eikä siihen ole lisätty mitään kuviteltua, fiktiivistä. Kun tutkii sanaa laajemmin, tulee väistämättä esiin se, että sanaa *dokumentti* käytetään, kun tarkoitetaan asiakirjaa, jonka sisältämä tieto on totta eikä fiktiivistä tietoa. Dokumenteiksi siis kutsutaan mm. esimerkiksi laskua, kuittia, passia, sopimuksia ja ajokorttia. Dokumenttia voi verrata vaikka uutiseen sen totuudenmukaisuuden vuoksi, mutta uutisesta dokumentti eroaa siinä, etteivät sen aiheet ole välttämättä ajankohtaisia. Dokumentin tapahtumat ovat voineet tapahtua vuosikymmeniä, vuosisatoja sitten. Uutiset ovat dokumentteja, joiden aiheet ovat tapahtuneet juuri äskettäin tai ne ovat muuten sillä hetkellä ajankohtaisia.

Edelliseen kappaleeseen viitaten, voidaan sanoa valokuvadokumentin olevan valokuva tai valokuvateos, jota ei ole muokattu mitenkään, vaan se sisältää ainoastaan faktatietoa. Kuvissa kuvataan luonnollista henkilöä/tilannetta/asiaa siihen mitään lisäämättä ja mitään siitä poistamatta. Kuvat esitetään asianyhteydessään eikä esimerkiksi kuvatekstillä ole pyritty tietoisesti muuttamaan kuvan sisältöä.

Sanan varsinaisessa merkityksessä kaikki valokuvat, joissa on kuvattu jotakin olemassa olevaa, oikeaa ihmistä ja/tai paikkaa, ovat dokumentteja.

3.4 Dokumentin muoto ja tyyli

Dokumenteille on tyypillistä, että ne ovat strategioiltaan hyvin erilaisia; ne kertovat tarinoita, argumentoivat, kommentoivat, ovat henkilökohtaisia, moniäänisiä ja runollisia. Rakenteellisestikin niiden kirjo on laaja. Dokumenttielokuvat, kuten myös muutkin dokumentit, voivat olla muodoltaan esimerkiksi draamallisia, eoppisiä, kategorisia, retorisia tai esseemuotoisia (Aaltonen 2003, 149). 1990-luvulla on Suomessakin otettu käyttöön käsite *luova dokumenttielokuva* (creative documnetary), jolla viitataan dokument-

teihin, jotka pyrkivät taiteelliseen ilmaisuun. Tällaisen dokumentin tarkoituksena on tuottaa katsojalle elämyksiä ja herättää tunteita. Tällaisen dokumentin ensisijainen tehtävä ei siis ole informaation tarjoaminen, vaikkakin se sitä väistämättä tekee, vaan luova dokumentti on halunnut erottautua perinteisestä tv-reportaasista ja opetuselokuvasta. (Aaltonen 2003.) Minä lasken oman valokuvadokumenttini kuuluvan juuri tähän luovan dokumentin genreen. Olen pyrkinyt dokumenttia tehdessäni ottamaan siihen luovan ja taiteellisen puolen vahvasti esille jo kuvia kuvatessani ja myöhemmin dokumenttia koostessani. Kuvat eivät ole ”tyypillisiä” dokumenttivalokuvia, vaan olen pyrkinyt siihen, että jokainen kuva on jo itsessään oma taideteoksensa.

Alusta alkaen minulla oli selkeänä suunnitelmana tehdä henkilödokumentti. Halusin tehdä henkilökuvan, joka olisi vielä mahdollisimman intiimi ja henkilökohtainen. Ei mitään yleispätevää dokumenttia Arja Teikolasta. Usein tekijän omakohtaisuus on ollut syy dokumenttien tekemiseen ja siihen, mitä ja miten ne kertovat. Näin on myös minun kohdallani. On halu kertoa tarina kiinnostavasta ihmisestä.

Jouko Aaltonen kirjoittaa henkilödokumentista näin; *”Onnistunut henkilokuva kertoo kohteesta rikkaasti, kiinnostavasti ja monipuolisesti. Mutta sen lisäksi elokuvassa pitää olla laajempikin teema, jotakin sellaista, joka tekee siitä yleisimmin kiinnostavan.”* (Aaltonen 2003, 154). Hyvä dokumentti hakee jotain elämänmakuista ja yrittää tunkeutua virallisen julkisivun taakse. Mutta kiinnostavasta henkilöstä huolellisesti tehty dokumentti on aina hyvää katsottavaa. (Aaltonen 2003.)

Valokuvadokumenttini voidaan kategorioida myös historialliseksi dokumentiksi. Historiallisissa dokumenteissa pyritään rakentamaan esitys siitä mitä on tapahtunut. Dokumentissani pääpaino on Teikolan elämän ja uran menneillä tapahtumilla. Täysin historialliseksi dokumentiksi en valokuvadokumenttiani miellä, koska käsitelläänhän dokumentissa myös Teikolan tämän hetkistä elämää, vaikka vain ohi mennessä lopussa sitä sivuten.

3.5 Dokumentti multimediana

Kuten aikaisemmin mainitsin, niin multimedia on tekstin, grafiikan, animaation, valokuvan, videon, äänitehosteiden, musiikin ja puheen yhdistämistä samaan välineeseen. Multimediasta puhuttaessa riittää, että mukana on vähintään kaksi näistä elementeistä.

Multimedia on monikäyttöinen ja yhä yleistynyt väline. Sen monikäyttöisyyden vuoksi se on paljolti korvannut perinteiset esittelyvideot. Sitä on myös helppo levittää eri jake-
lukanavia pitkin, esimerkiksi verkossa. Multimediaa käytetään nykyisin mm. markkinoinnissa, viihteessä ja opetuksessa. Sitä käytetään myös arkistoinnissa ja dokumentoinnissa. (Aaltonen 2003.)

Oma dokumenttini myös lukeutuu multimediaksi. Halusin ehdottomasti luoda juuri audiovisuaalisen dokumentin sen muokattavuuden ja helpon levityksen vuoksi. Olisihan minulla ollut vaihtoehtona koota valokuvista perinteinen galleriassa oleva näyttely. Myös tässä vaihtoehdossa olisin voinut käyttää valokuvateosten välissä kehystettynä omiksi teoksiksi kirjoitettua tekstiä, sitaatteja, kertomaan kuvien sisällöstä enemmän. Vaikka tein jo valokuvadokumenttini digitaaliseen muotoon, ei se poista mahdollisuutta siihen, että myöhemmin kehystän käyttämäni kuvat myös valokuvanäyttelyksi. Valokuvadokumentti multimedian avulla mahdollistaa dokumenttiin lisättävän äänitehosteet ja/tai musiikin. Multimedia antaa mahdollisuuksia myös kirjoittajalle, koska siihen voi yhdistää niin erityyppisiä aineistoja ja siihen voi myöhemmin lisätä tai poistaa aineistoa. Tämän vuoksi halusin tehdä valokuvadokumenttini multimedian avulla.

Rakenteeltaan multimedia voi olla joko lineaarinen tai ei-lineaarinen. Tavallisin muoto on ei-lineaarinen, jolloin käyttäjällä on mahdollisuus liikkua eri osien välillä haluamallaan tavalla (Aaltonen 2003, 191). Valokuvadokumenttini on rakenteeltaan lineaarinen. Lineaarisessa rakenteessa on kyse perinteisessä video-ohjelmassa tai elokuvassa, jossa tapahtumat ja asiat esitetään katsojalle aina samassa järjestyksessä. Korkeintaan katsojalla on valta keskeyttää esitys tai kelata sitä eteen tai taaksepäin. Multimediaa tästä tekee vain se, että materiaali on digitaalisessa muodossa ja se esitetään tietokoneella.

4 VALOKUVADOKUMENTIN RAKENTAMINEN

Valokuvadokumentin rakentaminen on yleensä aikaa vievää ja vaativaa. Kuvia ja muuta materiaalia täytyy kuvata huomattavasti enemmän, kuin mitä lopulliseen valokuvadokumenttiin tulee. Kuvien on oltava myös kytköksissä toisiinsa, niin että ne yhdessä muodostavat tarinan. Pelkkä kuvaaminen ei riitä, vaan kuville on oltava myös pohja, tarina, johon kuvat perustuvat. Valokuvadokumenttia varten haastattelin Teikolaa useita tunteja, että sisältö sai oikeanlaisen muodon. Itse tekstiä kirjoitin kymmeniä sivuja ja kuvia otin useita satoja, muutamana eri päivänä. Näistä materiaaleista poimin sisällöltään mielenkiintoisimmat elementit ja kuvitin tekstin kuviksi.

Vaikka jo pelkkä kuvaaminen ja haastattelut vievät paljon aikaa valokuvadokumentin tekemisessä, ei valmis teos valmistu käden käänteessä. Haastattelun perusteella kirjoitin ensin tarinan, käsikirjoituksen, jonka kuvittamiseen aloin valita tarinaan parhaiten sopivia kuvia. Kuvien valintaan vaikuttaa hyvin paljon se, että kuvat luovat yhdessä, myös tunnelmaltaan, juonellisen tarinan. Mutta myös se, että kaikki valitsemani kuvat on oltava myös teknisesti onnistuneita. Oli montakin kuvaa, jotka olisin halunnut ehdottomasti ottaa mukaan teokseen, mutta kun latasin kuvat koneelle, olivat ne pahoin tärähäneitä tai muuten epäonnistuneita. Teikola sanoo haastattelussaan; *”Kuvassa täytyy olla sielu, tarina. Epätarkka kuvakin voi olla ja onkin usein paljon puhuttelevampi, kun tarkka ja täydellisesti sommiteltu tekninen taidonnäyte.”* (Teikola 2011). Olen pyrkinyt noudattamaan valokuvadokumenttia tehdessäni tätä ohjenuoraa, koska näin ollen dokumentista tuli enemmän Teikolan näköinen. En hakenut missään tapauksessa tarkoituksella teokseen epätarkkoja kuvia, pyrin kyllä ottamaan teknisesti hyviä tarkkoja kuvia. Mutta en hylännyt mahdollista kuvaa heti, jos se oli hieman epätarkka, jos kuva muuten oli puhutteleva ja sisällöltään mielenkiintoinen.

Halusin kuitenkin tuoda valokuvadokumenttiin vielä vähän enemmän lisää sisältöä ja kerrontaa, joten lisäsin jokaisen osion alkuun sitaatin Teikolan haastattelusta pohjustamaan tulevia kuvia. Sitaatit ovat lyhyitä toteamuksia, henkilöhahmon mottoja, elämästä ja urasta valokuvaajana. Sitaatit myös erottelevat osiot toisistaan ja näin katsojalle jää selkeämpi kuva siitä, että mitkä kuvat liittyvät mihinkin osaan Teikolan elämää.

Vertaan valokuvadokumentin rakentamista dokumenttielokuvan rakentamiseen, koska dokumentin rakentaminen, olipa se kumpi tahansa (valokuvadokumentti tai dokumenttielokuva), on aika pitkälti samaa kaavaa noudattavaa. Valokuvadokumentti eroaa dokumenttielokuvasta siinä määrin, että siinä käytetään vain pysähtynyttä kuvaa, eikä lainkaan liikkuvaa kuvaa.

4.1 Aiheen valinta

Dokumentin voi tehdä lähes mistä tahansa aiheesta. Tämä asia voi olla myös haasteena valokuvadokumentin aiheen valinnalle. On hyvä osata rajata aihe tarpeeksi suppeaksi, että aihe pysyy hyvin koossa, mutta ei liiankaan suppea näkökulma tee dokumentista helposti seurattavaa ja kiinnostavaa. Aiheen valintaa voi helpottaa dokumentin näkökulmaa, eli teemaa, miettimällä. Esimerkiksi samasta aiheesta, tapahtumasta tai henkilöstä voi olla olemassa jo useita valmiita dokumenttielokuvia tai valokuvadokumentteja, mutta dokumentit voivat olla hyvin erilaisia juuri näkökulmansa vuoksi. (Aaltonen 2011, 58.)

Dokumentin sisällön rajausta on olennainen osa aiheen valintaa. Emme voi kertoa katsojalle kaikkea, mitä tiedämme aiheesta. On tärkeää painottaa olennaista ja varmistettava keskeisen sisällön perillemeno. Liian laajasti kerrotusta tarinasta tulee helposti sekava ja katsoja pitää laadukkaastikin tehtyä dokumenttia huonona ja vaikeasti lähestyttävänä. (Aaltonen 2003, 37.)

Aiheen valinta ei kuitenkaan ole vielä varmistettu siinä vaiheessa, kun se tuntuu tekijälleen itselleen sopivalta. On pyydettävä lupaa haastatteluihin ja kuvien ottamiseen sekä selvitettävä onko aiheesta tehty jo aikaisemmin dokumenttia ja jos on, niin mikä/mitkä on aikaisemmin tehtyjen dokumenttien näkökulmat. Haastatteluihin suostutaan yleensä helposti hetken mielijohteesta, mutta myöhemmin haastateltavat harmittavan usein kieläytyvätkin haastatteluista, kun haastattelu tulee ajankohtaiseksi. Aihe voi myös muuttua matkan varrella, jos tekijä huomaa, ettei valitsemastaan aiheesta saa tarpeeksi tietoa. Ja päinvastoin, jos tietoa on runsaasti hieman eri näkökulmasta katsottuna, on luonnollista painottaa teostaan suuntaan, josta tietoa on paremmin saatavilla. Tai jos huomataan toisenlaisen näkökulman olevan kiinnostavampi.

Hyvässä dokumenttielokuvassa on tarina ja kiinnostava päähenkilö. Dokumentin pitää koskettaa, herättää tunteita katsojassa. Dokumentissa on kyse ennen kaikkea tarinan ker-

tomisesta ja siksi dokumentilla pitää olla rakenne. Rakenne tarkoittaa, että siinä pitää olla alku, keskikohta ja loppu. (Aaltonen 2003, 152.) Ihminen on kiinnostunut muista ihmisistä. Siksi ihminen on myös hyvä aihe dokumentaristille. Jos on kiinnostava ihminen, josta kerrotaan kiinnostavasti, dokumentti toimii varmasti. Onnistunut henkilökuva kertoo kohteestaan rikkaasti, kiinnostavasti ja monipuolisesti. Mutta onnistuakseen dokumentissa pitäisi olla laajempikin teema, jotakin sellaista, joka tekee siitä yleisimmin kiinnostavan. Käsikirjoittajalta henkilökuva edellyttää kunnollista ennakkotutkimusta ja perusteellista tutustumista henkilöön. Hänet on opittava tuntemaan, jotta tietää millainen ihminen hän on. (Aaltonen 2003, 154–155.)

4.2 Aiheen valinta omaan teokseen

Aivan alussa minulla oli tarkka ajatus siitä, että halusin luoda jonkinlaisen henkilökuva-dokumentin Arja Teikolasta. Toisin sanoen, olin päättänyt jo paljon aikaisemmin, että aiheeni on juuri Arja Teikola. Se, miten hänet ja hänen elämänsä aion kuvata, oli vielä alussa epäselvä. Mutta kun olin jo aikaisemmin tehnyt eräänlaisen dokumentin hänestä, oli luonnollista jatkaa samalla tiellä, millä olin jo aloittanut.

Aiheen valinta oli minulle selkeä, mutta haastavammaksi tehtäväksi koin aiheen rajaamisen. Henkilöhahmona Arja Teikola on moniulotteinen ja mielenkiintoinen henkilö kuvata. Hänestä saisi koottua todella laajan dokumentin, jos ottaisi sisällöksi koko hänen elämänsä lapsuudesta nykypäivään. Mutta päätin rajata dokumentin koskevan suurimmaksi osaksi vain hänen uransa valokuvaajana ja valokuvataiteilijana. Jo hänen henkilökohtainen elämänsä olisi sinällään rikas ja mielenkiintoinen aihevalinta, mutta koin hänen uransa kuvaamisen palvelevan kaikista eniten oman valokuvadokumenttini tarpeita. Sivusin kuitenkin dokumentissani myös hänen henkilökohtaista elämäänsä silloin, kun sillä oli merkitystä hänen uransa valinnoille ja tapahtumille. Näin sain myös tuotua sitä henkilökohtaisuutta paremmin valokuvadokumenttini sisältöön.

Aihe sinänsä on minulle henkilökohtaisesti erittäin tärkeä. Teikola on Sotkamon niin sanottuja kulttuuri-ikoneja, kulttuurin puolestapuhujia. Hän on myös nuoremman siskoni kummitäti ja meidän perhetuttu. Hän on elämässään tehnyt niin paljon, että on ansainnut tulla viimein huomioiduksi ja dokumentoiduksi. Dokumentin tekemisen myötä arvostukseni ja kiinnostukseni Teikolaa kohtaan vain kasvoi.

4.3 Ennakkotiedot ja -tutkimukset

Jouko Aaltonen on suomalainen dokumenttielokuvien ohjaaja, tuottaja ja käsikirjoittaja sekä taiteentohtori. Aaltosen (2011) mukaan ennakkotutkimuksen tarkoituksena on löytää jotain konkreettista sisältöä dokumenttiin. Näitä ovat muun muassa henkilöt, tilanteet, paikat ja tarinat. Tarkoituksena on myös perehdyttää käsikirjoittaja aiheeseen, kerätä aineistoa käsikirjoituksen kirjoittamiseen, etsiä ihmisiä, paikkoja, yksityiskohtia ja metaforia, valmistella dokumentin tekemisen eri vaiheita sekä kirvoittaa ideoita.

Laajat ennakkotiedot antavat dokumentin tekijälle mahdollisuuksia rajata jo valmiiksi erittäin laajaa aihetta sekä keskittyä hankkimaan tarkempaa aineistoa olennaisimmista asioista. Ennakkotietoihin olisi hyvä kerätä aineistoa mahdollisimman paljon aiheeseen liittyen. Tämä antaa vaihtoehtoja dokumentin teemaa hakiessa, jos dokumentin teema on vielä epäselvä. Mutta jos teema on jo varmasti selvillä, kannattaa jo aineistoa hakies- sa hieman rajata laajaa aineistoa urakan helpottamiseksi. Koska todennäköisintä joka tapauksessa on, että vain murto-osa näistä aineistoista ja materiaaleista tulee päätymään lopulliseen dokumenttiin. (Aaltonen 2011, 80-81.)

Ennakkotutkimukset, mitä Arja Teikolasta ennen hänen haastatteluaan tein, olivat omat muistoni ja mielikuvani hänestä. Sain myös edellisenä päivänä käsiini Sotkamo-lehden artikkelin Teikolasta reilun vuoden takaa (artikkeli julkaistu 6.2010), jossa Teikolaa haastateltiin hänelle vuonna 2010 myönnetyn Opetus- ja kulttuuriministeriön valokuva- taiteen taiteilijaeläkkeen takia. Artikkelissa oli lyhyesti kerrottu Teikolan uran vaiheet pääpiirteittäin, joten minun oli helppo niiden pohjalta lähteä esittämään syvällisempiä kysymyksiä ja tarkentaa jo aikaisemmin luetun artikkelin sisältöä.

Minulla oli aika selvä käsitys jo valmiiksi siitä, kuka on Arja Teikola. Hänen vaikutta- misensa Sotkamon kulttuurin edistämisessä ja työnsä valokuvaajana Sotkamossa olivat vahvoina ajatuksina päässäni. Olin myös käynyt lukemattomia kertoja ennenkin Tapio- lan pirtissä, missä Teikola asuu ja missä hänellä on edelleen studio ja lähes koko elä- mäntyönsä. Joten ihan puskista en lähtenyt dokumenttia tekemään. Mutta haastattelun edetessä huomasinkin, että asiat mitä Teikolasta tiesin, oli vain pinta raapaisua hänen todelliseen elämäänsä ja uraansa. Kuten Jouko Aaltonen on aiheesta kirjoittanutkin, että ennakkotutkimuksen aikana aihe ja/tai dokumentin teema voi muuttua täysin erilaiseksi tai jopa syntyä kokonaan uusi dokumentti (Aaltonen 2011).

Vaikka käsitykseni Teikolasta valokuvaajana sekä ihmisenä hieman muuttui, ei aiheeni ja teemani muuttunut, vaan ne vahvistuivat haastattelun edetessä.

4.4 Käsikirjoittaminen

Aaltosen mukaan käsikirjoitus ei itsessään ole kaunokirjallinen tuote. Sen arvo ja laatu ovat nähtävissä vain suhteessa valmiiseen ohjelmaan. Hyvän ohjelman takana on lähes aina hyvä käsikirjoitus. Käsikirjoitus on kivijalka, jonka varaan koko myöhempi tuotanto rakennetaan. (Aaltonen 2003.)

Pääsääntöisesti käsikirjoituksen tehtävänä on rajata ohjelman sisältö ja hakea oikea rakenne, jottei ohjelmasta tule sekava ja jäsentymätön. Mutta paradoksaalista kyllä, huolella tehty käsikirjoitus mahdollistaa myös improvisoinnin ja uuden ilmaisun etsimisen itse kuvaustilanteessa. Tärkein käsikirjoituksen tehtävä on kokonaisuuden hahmottaminen. (Aaltonen 2003.)

Kahteen edellä mainittuun kappaleeseen viitaten käsikirjoittamisessa, dokumentaarista teosta tehtäessä päästään rikkomaan koko käsikirjoittamisen perusidea. Kun on kyse dokumentaarisesta teoksesta, on käsikirjoittaminen kiistelty aihe. Useat dokumenttien tekijät ovat sitä mieltä, ettei käsikirjoitusta tarvita lainkaan. Dokumenttihan kuvaa todellisuutta eikä tekijä voi tietää etukäteen mitä tulee tapahtumaan. Tällöin käsikirjoitus toimii enemmänkin suuntaa-antavana. (Aaltonen 2003, 150.) Dokumenttia tehtäessä katsotaan tärkeäksi saada kuviin spontaania, aitoa toimintaa. Usein käykin niin, ettei dokumentti ole lainkaan käsikirjoituksen mukainen.

Dokumentin käsikirjoituksia voi olla erilaisia. Toinen kirjoittaja tekee hyvin tarkan käsikirjoituksen, kun taas toinen enemmän suuntaa antavan työsuunnitelman (Aaltonen 2003.)

Käsikirjoittajalta henkilödokumentti edellyttää kunnollista ennakkotutkimusta ja perusteellista tutustumista henkilöön. Henkilödokumentin avainhenkilö on opittava tuntemaan, jotta tietää millainen ihminen hän on.

On kahden koulukunnan ihmisiä, mitä tulee dokumentin käsikirjoittamiseen, pidän käsikirjoittamista varsin suotavana tehdä. Käsikirjoitus auttaa dokumentin muodon luomisessa ja helpottaa huomattavasti jo ennakkotietojen keräämisessä. Omaa dokumenttia tehdessäni, en kirjoittanut tarkkaa käsikirjoitusta, vaan kirjoitin enemmänkin suuntaa antavan käsikirjoituksen, joka sisälsi pääpiirteittäin dokumentin muodon ja sisällön sekä aikataulutuksen. Luotin siihen, että dokumentti kirjoittaa itse itseään projektin edetessä. Jos olisin tehnyt fiktiivisen tarinan, käsikirjoittaminen olisi ollut huomattavasti suuremmassa roolissa teoksessani. Mutta dokumenttia, sen tapahtumia, on vaikea kirjoittaa ennakkoon, koska silloin on vaarana jämähtää paikoilleen tiettyihin ennakkokäsityksiin ja dokumentista ei tule todellisuuden kaltainen.

4.5 Haastattelu

Haastattelin dokumenttiini vain ja ainoastaan Teikolaa itseään. Halusin selvittää hänen oman näkemyksensä kautta uransa ja elämänsä. Koin, että parhaiten Teikola itse tietää ja osaa kertoa urastaan kuin kukaan muu. Minulle oli tärkeää saada mahdollisimman kattava määrä tietoa henkilöstä itsestään, hänen arvoistaan, urastaan sekä asioista, joita hän halusi minun tuovan dokumenttiin julki. Aikaisempi tuntemus henkilöstä oli vain hyödyksi, koska meidän ei tarvinnut murtaa jätää alkuun haastattelutilanteessa, vaan pääsimme keskustelemaan syvällisesti asioista lähes heti. Valmis luottamus puolin jos toisin, auttoi avaamaan haastateltavan yksityisyyttä sekä helpotti minua kysymään haastateltavalta henkilökohtaisempia kysymyksiä.

Ennen haastatteluun ryhtymistä, minulla oli valmiina lista kysymyksistä, joihin halusin ehdottomasti lisätietoja ja vastauksia. Kysymykset olin luonut ennakkokäsitysten perusteella sekä henkilöstä tehdyn lehtiartikkelin pohjalta. Yritin kyllä löytää henkilöhahmosta tietoa muualtakin mm. internetistä, mutta harmikseni huomasin, ettei hänestä ole kirjoitettu oikeastaan mitään minnekään. Tämä helpotti, mutta osaltaan vaikeutti kysymysten laatimista. Helpotti siinä määrin, että henkilöstä ei ollut valmista kattavaa tietopakettia missään, joka lokeroisi ja antaisi vallitsevan ennakkokäsityksen henkilöstä. Tämä antaisi minulle vapaammat kädet luoda juuri sellainen dokumentti ja kuva henkilöstä, kuin itse haluaisin, eivätkä katsojat mahdollisesti vertaisi teostani muihin. Toisaalta tietojen niukkuus vaikeutti kysymysten laatimista siinä mielessä, että minun täytyi luottaa siihen, että haastattelu itsessään poikisi edetessään uusia mielenkiintoisia kysymyksiä.

Suurin osa kysymyksistä käsitteli Teikolan uraa valokuvaajana, mutta halusin laajan ja syvällisen kuvan myös hänen yksityiselämästään. Koska yksityiselämä vaikuttaa todella paljon myös uraan ja sen vaiheisiin ja sitä ei vaan voi jättää kokonaan huomioimatta, jos halutaan luoda henkilökohtainen ja intiimi kertomus henkilön urasta ja elämästä.

Haastattelu sujui jouhevasti ja Teikola oli helppo haastateltava. Tällä tarkoitan sitä, että hän ei poukkoillut asiasta toiseen, vaan kertoi asian ja tarinan kerralla alusta loppuun. Hän myös antoi minulle aikaa kirjoittaa haastattelua ylös, eikä kiirehtinyt haastattelun loppuun viemisessä. Hän kertoi mielellään elämästään ja urastaan, eikä mitään tietoa tai lausetta tarvinnut nyhtää ulos. Osaltaan hän johti haastattelua itse haluamaansa suuntaan, mutta antoi minun kuitenkin haastattelijana päättää mistä aiheesta halusin tietoa. Hän osasi myös kertoa asiat mielenkiintoisella tavalla, mikä vei minut kuuntelijana helposti mukaansa. Itse haastattelutilanne oli rento, mutta kuitenkin tunnelatausta täynnä. Teikola on jo iäkäs nainen ja osat hänen elämänsä tapahtumista ovat erittäin herkkiä hänen kertoa. Teikola kertoi minulle myös, että jos joku toinen ihminen olisi tullut pyytämään haastattelua hänen elämästään, hän olisi luultavasti kieltäytynyt. Haastattelun päätteeksi hän totesi myös sen, että oli oikeastaan hyvinkin terapeutista saada kertoa ja purkaa ajatuksiaan jollekin, jota oikeasti kiinnostaa hänen elämänsä pienikin käänne ja tapahtuma.

4.6 Valokuvadokumentin luominen

Vaikka minulla oli selkeä kuva päässäni valokuvadokumentin muodosta ja ulkonäöstä, ajatuksien siirtäminen audiovisuaaliseen muotoon flash –dokumentiksi ei ollutkaan niin yksinkertainen juttu. Jo muutamassa vuodessa, mitä viimeksi olin ohjelmaa käyttänyt, Adobe Flash –ohjelma oli muuttunut sen verran, että tarvitsin aluksi ohjelmiston ohjekirjaa avuksi dokumentin tekemiseen ja tämän vuoksi alku oli hidas ja kankea. Kun pääsin taas paremmin perille ohjelman syövereihin, niin tekeminen alkoi muodostua paljon mielekkäämmäksi. Itse asiassa tein dokumentin kahteen kertaan, koska ensimmäinen kerta oli oikeastaan vain ohjelmiston harjoittelua ja dokumentista tuli töksähtelevä, pieniä virheitä täynnä oleva tekele. Toisella kerralla pystyin tekemään dokumenttia paljon jouhevammin ja vähemmällä harmailla hiuksilla suurimmaksi osaksi välttämällä ensimmäisen version virheet, koska opin käyttämään ohjelmaa paremmin ja syvennyin ohjelman tuomiin mahdollisuuksiin ja ominaisuuksiin paremmin.

Jaottelin kuvat kolmeen osioon, jotka kuvaavat Teikolan elämää mahdollisimman johdonmukaisesti. Ensimmäinen osio sisältää kuvat, jotka liittyvät uran alkuvaiheeseen. Tässä ensimmäisessä osiossa sivuutan myös Teikolan lapsuutta ja sitä, mistä hänen uransa on saanut alkunsa. Toinen osio sisältää kuvia, jotka kertovat henkilöhahmon urasta uran kiihkeimmällä aikajaksolla. Tässä osiossa on paljon kuvia hänen käyttämistään välineistöistä ja tiloista sekä kuvia hänen kuvistaan. Viimeiseen osioon laitoin kuvat, jotka kertovat Teikolan uran saavutuksista, elämästä tänä päivänä. Päädyin tähän kronologiseen rakenteeseen, koska halusin kerronnan kulkevan ajallisesti vanhimmasta uusimpaan. Viimeisessä osiossa on paljon kuvia arkistoista sekä Tapiolan pirtistä, jossa on esillä Teikolan teoksia ja elämää. Ne ovat kerronnaltaan kuin viimeinen piste tarinan päättymiselle. Jokaisen osion välissä on sitaatti Teikolan haastattelusta, joka avaa tulevan osion ja kuvien sisältöä.

Vaikka pääsääntönä on, että henkilöhahmo esitellään kunnolla ensimmäisessä osiossa, koska näin katsojalla on helpompi sisäistyä henkilöön ja dokumenttiin paremmin, niin päätin tehdä tässä asiassa poikkeuksen. Esittelen kyllä henkilön nimen ja tittelin avulla, mutta jätän ihan loppuun viimeiseksi syventävän muutaman lauseen kerronnan henkilöstä. Valitsin tämän kerronnantyylin siksi, että halusin katsojan mielenkiinnon pysyvän yllä, että katsoja jää odottamaan, mitä dokumentissa tulee tapahtumaan.

Aivan valokuvadokumentin loppuun lisäsin tekstin, jossa kerrotaan Teikolalle myönnetyn valokuvataiteen taiteilijaeläkkeen. Tämä teksti on kuin viimeinen piste Teikolan pitkälle ja kunnioitettavalle uralleen sekä päätös valokuvadokumentille. Päädyin tähän tekstiin siksi, koska yleisesti mielletään, jotta eläkkeelle pääsy/eläkkeen myöntäminen on uran päätös.

4.7 Kuvien valinta valokuvadokumenttiin

Kuvien valinnassa pyrin siihen, että jokainen yksittäinen kuva on jo oma tarina sinänsä, mutta kuitenkin jokainen kuva on tärkeä osa koko valokuvadokumentin kerronnan kanalta ja kuvat liittyvät toisiinsa ja luovat yhdessä tarinan.

Ensimmäinen kuva, joka aloittaa koko dokumentin, on lähikuva dokumentin päähenkilöstä, Teikolasta. Tämä valokuva näyttää sen kenestä dokumentti kertoo. Kuvassa Teikola on rauhallisen näköinen, hän ei katso suoraan kameraan, vaan ohi siitä. Hänen katseensa on suunnattu vasemmalle. Koska länsimaissa lukusuunta on oikealta vasemmalle, ajatellaan, että katse vasemmalle kuvastaa katsomista taaksepäin, eli menneisyyteen. Dokumenttihan on katsaus hänen menneeseen elämäänsä, joten mielestäni tämä kuva sopi erinomaisesti aloituskuvaksi.

Ensimmäisen osion kuvissa (kuvat 2-7) keskityn uran ensimmäisiin metreihin ja siihen, mistä Teikola on saanut kipinän kuvaamiseen. Kuvissa kaksi (2) ja kolme (3) Teikola esittelee oman lapsuuden ja nuoruuden valokuva-albuminsa sisältöä. Nämä kuvat on otettu silloin, kun hän oli vielä pieni tyttö, toisella kymmenellä, kun hänen siskonsa mies oli ostanut hänelle lahjaksi laatikkokameran. Laatikkokameran myötä Teikola varsinaisesti alkoi ottaa kuvia. Teikola kertoo, että hänellä oli ystävänsä kanssa kamera aina touhuissa mukana (Teikola 2011).

Kuvissa 4-7 Teikola esittelee uransa alkuvaiheessa ottamiaan henkilökuvia. Näistä kaksi (4 ja 7) on Teikola ottanut perustaessaan ensimmäisen valokuvausliikkeensä: Valokuvaamo Arja Piiraisen. Ensimmäisinä vuosina kuvattavaa riitti kylän häistä hautajaisiin, mainoskuviin ja kirjojen kansiin (Teikola 2011). Kuvat 5 ja 6 ovat lehden kuvituskuvia sen aikaisesta presidentistämme, Urho Kekkosesta. Teikola on päässyt useaan otteeseen kuvaamaan urallaan suurmiehiä ja Kekkosta hän piti lämpimänä ja helposti kuvattavana persoonana. Hän myös kertoo miten jännää oli olla ringissä kuvaajana, kun Jasser Arafat oli siinä parin metrin päässä kuvattavana. Arja kertoi Arafatin olleen lämpimän oloinen ihminen. Ei lainkaan sellainen kylmä diktaattori, jollaisesta media jauhoi sillä hetkellä (Teikola 2011).

Toiseen osioon valitsin kuvia, jotka kertovat Teikolan uran laajuudesta ja saavutuksista. Kuva kahdeksan on panoraamakuva Teikolan laboratoriosta. Halusin ehdottomasti tähän toisen osion alkuun juurikin panoraamakuvan, koska juuri panoraamakuvalla pysyy parhaiten kuvaamaan hänen välineistöään, asioita joita ilman hän ei olisi pystynyt uraansa luomaan. Teikola tekee kaikki kuvansa alusta alkaen itse. Hän ei ole koskaan ollut välineistönsä puolesta edelläkävijä, vaan on luottanut alkuperäisiin, hyväksi todettuihin tapoihin ja välineisiin. Kertoopa hän hänellä edelleen käytössä olevan Salme Si-

manaiselta perityt salamalaitteet. Teikola ei ole kokenut tietokonekuvausta omakseen ikinä. Käsien tekeminen on ihossa ja sielussa koko ajan läsnä. Siinä saa olla omat kädet mukana koko ajan. Hän on nauttinut niin syvästi, ettei ole edes halunnut innostua digi-kuvauksesta, vaikka hän on siihenkin käynyt kursseja ja opiskellut myös digikuvausta pysyäkseen ajan hermoilla. Tekniikkaa hän ei ole vierastanut, mutta se ei ole imaissut mukaansa. Hän ei hirveästi nauti digikuvien katselemisesta. Vaikka parhaillaanhan kuvasta tulee hieno taideteos, joka ilmentää tekijän taitoa ja tekniikkaa. Mutta jokin digikuvissa ei häntä kosketa. (Teikola 2011.) Kuvassa 20 halusin taas näyttää panoraamakuvan avulla välineistöä ja laboratorion massiivisuutta ja hienoutta. Tässä panoraamakuvassa näkyy koko kuvan tekemisen kaari alkaen negatiivien työstöstä kuvien kehittämiseen.

Kuvissa 10–12 on sisältönä hänen arkistojaan eri muodoissa. Hänellä jokainen uransa aikana kuvaamansa kuva on arkistoitu joko dia-muotoon, negatiiveiksi tai valmiina valokuvana. Ja näitä arkistoja, laatikoita ja mappeja, hänellä on hyllymetreittäin, useassa eri huoneessa ja varastossa. Arkistojen laajuutta on vaikeaa kuvata yhdellä tai edes kahdella kuvalla, koska arkistoja on paljon ja sen takia niitä ei voi säilyttää tilan puutteen vuoksi edes samassa huoneessa. Teikola pitää ylpeydenaiheenaan sitä, että häneltä voi tilata vielä kuvia, jotka hän on ottanut vuosikymmeniä sitten.

Kuvissa 14, 18 ja 19 on lähikuvaa Teikolan välineistöstä. Jokainen hieno esine on arvokas jo itsessään, joten mielestäni niitä ei voi ohittaa yhdellä yleiskuvalla, jossa kaikki välineet olisivat. Muun muassa kuvan 14 objektiivin on Sveitsiläisen E. Suterin valmistama käsin tehty objektiivin. Tätä objektiivia Teikola kehuu ja käsittelee, kuin se olisi kultaakin arvokkaampi. Ja onhan se. Kuvassa 19 on taas lähikuvaa kuvien suurennus-vehkeistä.

Viimeinen, eli kolmas osio, alkaa kuvalla 22. Tämä kuva on myös panoraamakuva, mutta kuvan aiheena on Tapiolan pirtti. Teikola kertoo elämänsä työn näkyvän elävästi hänen kodissaan. Kuvan keskivaiheilla on mm. aikaisemmin mainitsemani yksi salamalaitte, jonka hän on perinyt Simanaiselta. Kuvassa seinillä on hänelle rakkaita kuvataiteentöitä, esineistöä ja hänelle niin tärkeitä kirjoja. Teikola kertoo käyneensä omaa taisteluaan ja kapinointia kaupallisuutta vastaan. Siitä kertoo kymmenet Musta Taiteen kirjat hänen hyllyillään. Musta Taide oli henkisenä ravintona jo 70-luvulta lähtien korvaa-

massa kaupallisuuden aiheuttamaa koloa valokuvauksessa (Teikola 2011). Musta Taide on kirjakustantamo, joka on erikoistunut suomalaisen valokuvataiteen julkaisemiseen. Musta Taide on huipputekijöiden tekemää, taitto on tehty erittäin onnistuneesti, kaikki on tehty viimeisen päälle. Kuvan oikeassa reunassa Teikola itse istuu pirtissään ja selaillee vanhoja kuviaan. Kuvissa 23 ja 24 on lähikuvaa pirtistä ja sen esineistöstä.

Kuvassa 25 on hyllyssä Teikolalle rakkaita esineitä elämänsä varrelta ympäri maailmaa, missä hän on ollut tekemässä kuvauskeikkoja. Taustalla on kuva hänen nuorimmasta tyttärestään, Nataliasta. Vaikka Teikola on ansioitunut, pitkän uran tehnyt valokuvaaja, harmittelee hän, ettei ole tullut ottaneeksi perheestään ja lapsistaan kovin paljoa kuvia.

Kuvassa 26 on yleiskuvaa Tapiolan pirtistä eteisestä katsottuna, sekä kuvassa on myös Teikolan kihlattu, Jouko Partanen. Partasen kanssa Teikola perusti mm. Taidetalo Tikkasen Matkustajakoti Tikkasen tiloihin Sotkamoon. Partanen on Teikolan elämän tärkeimpiä ihmisiä ja Partanen on edesauttanut Teikolaa valokuvauksen parissa.

Kuvassa 27 on kuvia Teikolan elämän varrelta. Tärkeä osa kuvaa on ekspressionismista kertova kirja. Tämän kirjan tarina juontaa juurensa siihen, että maalaustaide, taidemaalari ura oli hänen suurin haaveensa. Isä kun oli ollut VR:n ratamestari, oli perheellä vapaaliput juniin. Silloin oli helppo lähteä junalla minne vain. Tärkein etappi matkalla oli Kajaaniin asemarakennus ja siellä kioski, jossa myytiin kirjoja. Teikolalle oli tärkeä hetki käydä siellä. Hän osti joka kerta itselleen WSOY:n kustantaman Pieni Taidekirjasto -kirjan. Silloin hän syvällisesti ihastui ekspressionismiin sekä impressionismiin. Myöhemmin taidetta opiskellessa hän on huomannut, että valokuvaus on innostanut impressionisteja taiteen tekemisessä. (Teikola 2011.)

Viimeisen kuvan keskeinen aihe on Teikola itse, keskellä Tapiolan pirttiä, keskellä oman elämänsä taidenäyttelyä. Hänen uransa valokuvaajana on jo lähes päättynyt molempien silmien kaihin takia. Halusin, että viimeinen kuva näyttää myös viimeiseltä kuvalta. Kuvalta, johon dokumentti on helppo lopettaa. Kuvassa on dokumentin päähahmo, pieni ja jo hieman kyyryyn painunut vanha nainen. Kuva on reunoiltaan tummempi tarkoituksella, että kuvan pääaihe, Teikola, tulee paremmin esiin ja kuvaan saadaan viimeisen kuvan tunne.

Loppujen lopuksi olen tyytyväinen siihen, että miten sain pelkkien kuvien avulla kerrottua kattavasti Teikolan elämää ja uraa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kuvatessani ja suunnitellessa valokuvadokumenttiani dokumentin kerronnan luonne muotoutui kuin itsestään. Lähdin avoimin mielin haastattelemaan Teikolaa hänen elämästään ja urastaan. Ennakkotietoihin nojaten olin valmistautunut listalla kysymyksiä. Haastattelun edetessä dokumentin runko muotoutui selkeäksi. Luulen, että olisin saanut kattavamman dokumentin aikaiseksi, jos olisin haastatellut muitakin henkilöitä kuin Teikolaa. Päädyin kuitenkin siihen, että saan henkilökohtaisemman dokumentin koottua pelkästään Teikolan haastattelun pohjalta. Kuvia kuvatessa luotin täysin siihen, mitä Teikola halusi hänestä kuvattavan ja jätin suosiolla pois aiheita, joita hän ei halunnut dokumentissa otettavan esille.

Sain myös huomata, että olin suunnitellut tekeväni dokumentista huomattavasti laajemman, kun mitä siitä lopulta tuli. Tämä johtui täysin siitä, että olin suunnitellut ajankäytön ja voimavarani väärin. Tai oikeastaan en voi sanoa, että olisin alun perin suunnitellut käyttäväni liian vähän aikaa dokumentin tekemiseen, vaan elämäni yllättävät vastoinkäymiset aiheuttivat huomattavastikin muutoksia ajankäyttööni.

Jos voisin tehdä kaiken uudestaan, olisin haastatellut useampaa henkilöä Teikolan elämästä. Silloin dokumentista ei olisi tullut niin henkilökohtaista, mutta toisaalta olisin näin saanut dokumentin sisältöön saanut enemmän aineksia ja näkökulmia. Uskon, että dokumentti olisi ollut silloinkin kutakuinkin nykyisen kaltainen. Olisin vain lisännyt dokumenttiin neljännen osion, jossa olisin käsitellyt ja kuvannut Teikolaa muiden ihmisten haastattelujen pohjalta. Yhteiset jatkosuunnitelmat opinnäytetyön jälkeen Teikolan kanssa saivat paljon energiaa tehdä projekti loppuun.

Haasteena valokuvadokumentin tekemisessä huomasin, että itse valokuvadokumentista, sekä sen tekemisestä ei ole juurikaan kirjoitettua tietoa. Aloin koota tietoja pienemmistä murusista, alkaen valokuvasta, valokuvauksesta, dokumentista ja dokumentin tekemisestä. Näillä yllämainituilla hakusanoilla löytyi helposti laajaa tietoa useasta lähteestä. Lähteiden karsiminen oli sitten haaste sinänsä. Etsin kuumeisesti esimerkkejä, kirjoja sekä audiovisuaalista, multimediaa, valokuvadokumentista, siinä lähes onnistumatta. Internetistä, You Tubesta, löysin vain yhden multimedialokuvadokumentin, joka on Jyrki Kallion tekemä Hämeenkatu –valokuvadokumentti. Kuin vahingossa tulin käy-

neeksi oman kirjahyllyn läpi ja sattumalta löysin sieltä Mustan taiteen kirjoja, jotka lähes poikkeuksetta ovat kaikki valokuvadokumentteja.

Omassa valokuvadokumenttiteoksessani olen mielestäni onnistunut rakentamaan realistisen ja inhimillisen kuvan Teikolasta, sekä hänen elämästään. Olen saanut luotua kuviin harmonisen ja rauhallisen vaikutelman käyttäen erilaisia valaistuksia ja lämpimiä värejä. Olen tyytyväinen siihen, miten sain kuvattua Teikolan elämää ja odotan innolla sitä, kun pääsemme paneutumaan yhdessä kirjaanprojektiin ja syventymään entistä enemmän hänen elämäänsä. Tämä valokuvadokumentti oli vasta pintaraapaisua ja alkua yhteiselle projektillemme. Olen saanut myös myönteistä palautetta dokumentista niin Teikolalta itseltään, kuin myös hänen läheisiltään.

LÄHTEET

- Aaltonen, Jouko 2003. Käsikirjoittajan työkalut. Audiovisuaalisen käsikirjoituksen tekijän opas. Tampere: Tammer.
- Aaltonen, Jouko 2011. Seikkailu todellisuuteen. Dokumenttielokuvan tekijänopas. Keuruu: Otava.
- Arja Teikola – valokuvadokumentti valokuvataiteilijasta 2013. Audiovisuaalinen valokuvadokumentti. Mervi Korhonen. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Tornio.
- Asikainen, Petri Artturi 2012. 100 Years In Tokyo. Hämeenlinna: Musta taide, Karisto.
- von Bagh, Peter 2007. Vuosisadan tarina. Dokumenttielokuvan historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Kallio, Jyrki 2012. Hämeenkatu. Hakupäivä 12.1.2013.
<www.youtube.com/watch?v=U1eBa15-j8o>
- Kuukka, Raakel 2011. Kirjeitä tyttärelle. Hämeenlinna: Musta taide, Karisto.
- Mäki vuoti, Eija 2010. Tuska 2003-2007 (Meidän tarinamme). Valokuvadokumentti ja subjektiivinen näkökulma. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu, Lahti.
- Newhall, Beaumont 1971. The History of Photography. New York: The museum of modern art.
- Puranen, Jorma 1989. Alfa & Omega. Helsinki: Opus 12.
- Saves, Seppo 1986. Kuvajournalismi sellaisena kuin olen sen kokenut. Espoo: Weilin+Göös.
- Teikola, Arja 2011. Valokuvataiteilija, valokuvaaja yrittäjä. Arja Teikola Sotkamo. Haastattelu 25.11.2011.
- Weilin+Göös 1992. Weilin+Göösin tietosanakirja 1 A-Fa. Espoo: Weilin+Göös.

LIITTEET

Liite 1. Valokuvadokumentti valokuvataiteilija Arja Teikolasta